

Дмитро Бучко, Наталія Ткачова *Словник української ономастичної термінології*, Ранок — НТ, Харків 2012

DOI: 10.19195/0474-1471.31.10

Uporządkowanie i ujednolicenie stosowanej terminologii jest ważnym zadaniem każdej gałęzi nauki. Brak precyzyjnych i jednoznacznych terminów utrudnia bowiem wymianę myśli naukowej, bez której nie ma rozwoju wiedzy. Dotyczy to w znacznym stopniu onomastyki, której terminologia wywodząca się z licznych źródeł pozostawia wciąż wiele do życzenia, jeśli chodzi o jej ścisłość i klarowność. Problem ten podnosi między innymi Robert Mrózek, pisząc: „Sięganie do nowych teorii wnosi do analizy onomastycznej nowe pojęcia, a z nimi nowe terminy, które nawarstwiane na dawniejsze, powszechnie stosowane, prowadzą w krańcowych wypadkach do terminologicznego chaosu, gdy to samo zjawisko określają różne terminy, używane także w innych kontekstach. Chaos ten potęguje się w takich wypadkach na gruncie ogólnosłowiańskiej konfrontacji”¹. Dlatego też z radością i nadzieją trzeba witać pojawienie się każdego opracowania wnoszącego ład w obszar terminów onomastycznych.

W 2012 roku w Charkowie ukazał się słownik terminologii onomastycznej Dymitra Buczki i Natalii Tkaczowej (*Словник української ономастичної термінології*), zawierający terminy naukowe występujące w pracach ukraińskich onomastów. Słownik składa się z trzech części: przedmowy, właściwego słownika i wybiórczej słowiańskiej bibliografii onomastycznej. W części wstępnej autorzy uzasadniają konieczność powstawania prac leksykograficznych terminologii naukowej, a zwłaszcza słownika terminologii onomastycznej. Przedstawiają uwarunkowaną historycznie sytuację, w jakiej znajduje się ukraińska terminologia naukowa. Jej początki sięgają wprawdzie XVII wieku, a intensywny rozwój przypadał na drugą połowę XIX i początek XX wieku, jednak po roku 1933 nastąpiła zdecydowana rusyfikacja ukraińskich terminów naukowych i tym samym znaczne zubożenie ich zasobu. Możliwości stworzenia nowej terminologii naukowej oraz specjalistycznych słowników pojawiły się w 1990 roku, gdy Ukraina stała się niepodległym państwem. Onomastyka nie wykorzystała w pełni tych pierwszych lat niezależności i nie stworzyła całościowego systemu terminologicznego. Praca Buczki i Tkaczowej ma wypełnić tę lukę.

Autorzy omawianego słownika podejmują wysiłek uporządkowania ukraińskiej terminologii onomastycznej, odwołując się do wcześniejszych, klasycznych już prac W. Nimczuka (*Проект української ономастичної термінології*, 1966) i I. Kowalika (*До упорядкування українських ономастичних термінів*, 1978). To właśnie Kowalik zaproponował wyraźne odróżnianie terminów *антропонім* — *антропонімія*, *антропоніміка*, *гідронім* — *гідронімія*, *гідроніміка* itp., które zostało szeroko zastosowane w słowniku. Takiej precyzji domagają się też polscy onomaści. R. Mrózek zwraca uwagę na trudności wynikające z nieścisłego używania terminologii. „Trudności te — pisze polski uczony — ujawniają się już jednak nierzadko na poziomie elementarnego rozróżniania tego, co jest onomastyczne, czyli związane z onomastyką jako dyscypliną badawczą, a co jest onimiczne, czyli związane z onimią jako zbiorem bądź systemem nazewniczym i przed-

¹ R. Mrózek, *Metodologiczno-terminologiczne aspekty rozwoju onomastyki*, [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn 2003, s. 16.

miotem zainteresowań onomastyki². Konsekwentna realizacja tego postulatu w słowniku jest więc nad wyraz pożądana.

W podsumowaniu części wstępnej autorzy słownika zwracają uwagę na nierównomierny rozwój poszczególnych gałęzi ukraińskiej onomastyki. Do tych, które osiągnęły zadowalający poziom, zaliczają antroponimikę, ojkonomikę, hydronimikę oraz onomastykę literacką, wiele do życzenia pozostawia natomiast rozwój takich gałęzi, jak na przykład mikrotoponimika, ergonimika, zoonimika czy chrematonimika.

Najważniejszą część omawianego opracowania tworzy zawierający dwa tysiące terminów właściwy słownik terminologii onomastycznej. Hasła ułożone są przejrzysto w porządku alfabetycznym (zgodnie z kolejnością liter w alfabecie ukraińskim). Terminy obcego pochodzenia, będące znaczącą częścią zasobu słownika, zaopatrzone są w wyjaśnienia etymologiczne, przy czym etymony greckie zostały zapisane alfabetem łacińskim, w obrębie artykułu hasłowego znajdują się też często odpowiedniki hasła w języku angielskim, niemieckim, czasem francuskim. W dalszej części podano definicję przedstawianego terminu oraz przykłady go ilustrujące i — ewentualnie — odsyłacz do innego hasła słownika, na przykład:

АГІОНІМ (від гр. *agios* „святий” + онім; нім. *Heiligenname*) — ім'я святого, напр.: *Василій Блаженний, Іоан Хреститель, Микола Чудотворець, Ілля Пророк, Великомучениця Варвара* та ін., див.ще ім'я агіонімне.

Definicje haseł przymiotnikowych mają charakter strukturalny, na przykład:

АГІОНІМНИЙ — прикм. від агіонім.

Buczko i Tkaczowa, zapowiedziawszy w przedmowie konsekwentne stosowanie precyzyjnego rozróżniania terminów, wprowadzają do słownika nie tylko hasła rzeczownikowe, na przykład *топонім* (toponim) ‘rodzaj onimu, nazwa własna naturalnego albo stworzonego przez człowieka obiektu na Ziemi’ — *топонімія* (toponimia) ‘zbiór toponimów konkretnego języka, jakiegoś regionu, określonego tekstu lub pewnej epoki’ — *топоніміка* (toponimika) ‘dział onomastyki, który zajmuje się toponimami’, ale też — jak pokazano — derywowane od nich przymiotniki — *топонімічний* (toponimiczny) od *топоніміка*, *топонімічний* (toponimowy?) od *топонім* oraz *топоніміїний* (toponimijny) — prawdopodobnie od *топонімія*. Podstawa słowotwórcza tego ostatniego elementu triady nie została jednak wprost wskazana, mimo że tak się stało w wypadku pozostałych dwu przymiotników. Zasada ta jest zachowana także w odniesieniu do przymiotników derywowanych od *антропонімія*, *hydronімія* itp.

Hasła główne, jak *антропонім* (antroponim), rozwijane są przez hasła upodrzednione, zawierające przymiotnik określający: *a. відтопонімічний* (utworzony od toponimu), *a. груповий* (grupowy), *a. діалектний* (dialektalny), *a. індивідуальний* (indywidualny), *a. літературний* (literacki), *a. літературно-художній* (artystyczno-literacki).

Choć nie ma wątpliwości, że precyzyjne rozróżnianie terminów jest pożądaną i godną pochwały cechą omawianego słownika, to jednak czytelnik odnosi wrażenie, że niektóre z wprowadzonych haseł są terminami potencjalnymi, niepotrzebnie powiększającymi objętość opracowania. Dotyczy to zwłaszcza haseł z zakresu kosmonimii, na przykład *венусонімія* (wenusonimia), *марсонімія* (marsonimia), *меркуронімія* (merkuronimia) czy *уранонімія* (uranonimia), które pojawiają się obok niekwestionowanych terminów *венусонім* (wenusonim), *марсонім* (marsonim), *меркуронім* (merkuronim), *уранонім* (uranonim).

W słowniku znalazło się wiele szczegółowych terminów, stosunkowo rzadko w onomastyce używanych, takich jak *дримонім* ‘nazwa własna fragmentu lasu, od gr. *drymós*’, *кунікулонім* ‘nazwa własna królika, od łac. *cuniculus*’, *тауронім* ‘nazwa własna byka, od gr. *tauros*’. Sądząc, że jest to zaleta omawianego opracowania, które w ten sposób podsuwa badaczom aparat terminologiczny.

² R. Mrózek, *op. cit.*, s. 14.

Do nielicznych niedoskonałości części słownikowej trzeba zaliczyć dwukrotne (s. 42 i 44) pojawienie się hasła *антропонімійна система* (system antroponimijny) z różnymi definicjami: ‘uporządkowany zbiór antroponimów jakiegoś regionu, kraju, krainy w planie synchronicznym i diachronicznym’ oraz ‘uporządkowany zbiór antroponimów jakiegoś etnosu’.

Trzecia część słownika terminologii ukraińskiej ma charakter bibliograficzny. Autorzy uwzględniają najważniejsze ich zdaniem prace onomastyczne powstałe na Ukrainie, Białorusi, Słowacji, w Rosji, Polsce, Czechach i Bułgarii. Przedstawiane opracowania obejmują opracowania zbiorowe, książki, artykuły naukowe, słowniki, czasopisma i bibliografie. Moim zdaniem do ważnych dla onomastyki słowiańskiej prac należałoby dołączyć jeszcze co najmniej trzy polskie pozycje, a mianowicie: *Współczesne przezwiska polskie. Analiza formalna i znaczeniowa* Romany Łobodzińskiej i Lucyny Tomczak (Wrocław 1988), *Urbozoonimia polska* Janusza Strutyńskiego (Kraków 1996) i przede wszystkim zbiór artykułów *Metodologia badań onomastycznych* pod redakcją Marii Biolik (Olsztyn 2003). Prace te bowiem w sposób znaczący wzbogacają wiedzę o zasobie słowiańskich nazw własnych.

Podsumowując, trzeba wyraźnie podkreślić, że słownik Dymitra Buczki i Natalii Tkaczowej jest dla onomastyki słowiańskiej ważnym i cennym opracowaniem. *Словник української ономастичної термінології* bez wątpienia przysłuży się uporządkowaniu i normalizacji terminologii onomastycznej, nie tylko ukraińskiej. Należałoby życzyć sobie, aby polscy badacze nazw własnych również podjęli się trudu opracowania podobnego słownika, gdyż nasza onomastyka wciąż oczekuje na dzieło systematyzujące terminologię tej dziedziny językoznawstwa.

Alicja Nowakowska
Wrocław